

КАМ'ЯНОВУГІЛЬНИЙ ПЕРІОД І КАМ'ЯНОВУГІЛЬНА СИСТЕМА, Карбон (від лат. *carbo* (*carbonis*) — вугілля) — п'ятий період палеозойської ери історії Землі та відклади, що утворилися в той час (див. *Палеозойська ера і група*). Кам'яновугіл. період (К. п.; названий за широким розповсюдженням покладів кам'яного вугілля) настав бл. 360 млн р. тому після девон. періоду (див. *Девонський період і девонська система*), тривав 65 млн р. до перм. періоду (див. *Пермський період і пермська система*). Кам'яновугіл. система (К. с.) встановлена 1822 англ. геологами В.-Д. Конібіром та В. Філіпсом. Виокремлюють 3 відділи та 7 ярусів: нижній (турней., візей., серпухів.), серед. (башкир., моск.) і верх. (касимов., гжельський). У Зх. Європі К. с. поділяють на 2 відділи. У Пн. Америці в нижньому карбоні (К.) виділяють міссісіп., серед. і верх. — пенсильван. системи. Загальноприйнятого міжнар. зонал. розчленування не існує. Мор. (вапняки, доломіти, аргіліти, пісковики) та континент. відклади К. с. поширені на всіх континентах. В Україні представлені переважно на Донбасі, у Дніпров.-Донец. западині, на пд. схилі Воронез. масиву, пн. схилі УЩ, у Львів. палеозой. прогині, Зх. Причорномор'ї, зокрема піщано-глинистими породами, вапняками, доломітами, пісковиками, кам'яним вугіллям. Одним із класич. розрізів є Донбас, у межах якого — велика потужність (6–12 км) та різноманітність орган. решток. К. п. майже у всьому світі розділяють на 2 етапи — ранньокам'яновугіл. і середньопізньюкам'яновугільний. Під час першого етапу відбувалася обширна трансгресія моря, що покривало майже всю Європу, більшу частину Азії, Пн. Америки, Пд.-Зх. Африки, сх. частину Австралії. Мор. басейни були теплими (20–25 °С), відносно мілководними (до 100–200 м), нормал. солоності, про що свідчать численні рештки бентос. фауни. Середньопізньюкам'яновугіл. етап характеризувався переважно континент. режимом. У цей час була висока вологість у тропіч., субтропіч. і помір. поясах, що сприяло розповсюдженню ліс. та болот. рослинності. За складом рослин виділяють 3 фітогеогр. обл.: Єврамерій., або Вестфал. (тропіки), Ангар., або Тунгус. (субтропіки), Гондванську (помір.

клімат). У ранньому К. примітив. плауноподібних змінили велетен. деревоподібні лепідодендрони та сигілярії. У тропіч. обл. серед. К. переважали ліси з високостеблистих плауноподібних з великою кількістю птеридоспермів (нейроптериси, маріоптериси та ін.), деревоподібні папоротники, каламіти та клинолистові. В Ангар. обл. у ранньому К. найпоширенішими були плауноподібні, а в серед. та пізньому — кордаїти та папоротеві. У Гондван. обл. у цей час, можливо, вже була розвинута т. зв. глоссоптерис. флора. Протягом К. відбулися значні зміни в тварин. світі. Зокрема з'явилася велика кількість назем. форм, особливо різноманіт. стегоцефалів, рідко рептилій. З представників мор. фауни продовжували розвиватися молюски, мор. лілії, бластоїдеї, мор. їжаки, корали, особливо чотирьохпроменеві. Останні разом з водоростями утворювали великі рифи. З'явилися комахи (деякі з них сягали велетен. розмірів), багатоніжки. У солонуватих лагунах і пріс. озерах мешкали риби, розвивалися кістк. акуліві. За складом тварин. світу виокремлюють пн. (Пн. Азія та частина Арктики) і пд. (Австралія, частина Пд. Америки) позатропічні обл. та розташ. між ними тропічну обл., в яку входив океан Тетис. Відклади К. п. багаті на поклади корис. копалин — кам'яного вугілля (Донец. та Львів.-Волин. басейни), нафти та газу (Дніпров.-Донец. западина), флюс. вапняків і доломітів, буд. матеріалів (вапняки, пісковики, глинисті сланці), флюоритів. У кварцово-анкерит. жилах Нагол. кряжа (Донбас) виявлені срібло та золото; покл. м. Горлівка Донец. обл. у пісковиках серед. К. — родовище ртуті.

Рекомендована література

1. Историческая геология. Москва, 1948. Ч. 1–2;
2. Стратиграфія УРСР. К., 1969. Т. 5. Карбон; Страхов Н. М. Основные черты стратиграфии карбона СССР. Ленинград, 1975;
3. Геологическая история территории Украины. Палеозой. К., 1993.

О. І. Берченко

Бібліографічний опис:

Кам'яновугільний період і кам'яновугільна система, Карбон / О. І. Берченко // *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-10994>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).